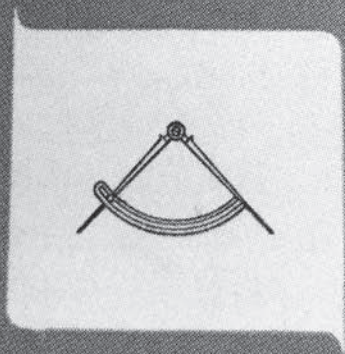

O VEDECKÝCH PROBLÉMOCH ARCHITEKTÚRY

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED

**OBÁLKA ZBORNÍKA
Z KONFERENCIE O VEDECKÝCH
PROBLÉMOCH ARCHITEKTÚRY,
KTORÝ VYDALO VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
V ROKU 1959**

COVER OF THE PROCEEDINGS
FROM THE CONFERENCE ON
THE SCIENTIFIC PROBLEMS OF
ARCHITECTURE PUBLISHED BY THE
SLOVAK ACADEMY OF SCIENCES
PRESS IN 1959

Zdroj Source: Archív Mariana Zervana

Konferencia O vedeckých problémoch architektúry z roku 1958 a jej možné rekapitulačné, generujúce a modelujúce línie

The Conference 'On the Scientific Problems of Architecture' in 1958 and Its Possible Recapitulating, Generating and Modelling Lines

Marian Zervan

The present paper is concerned with the third scientific conference entitled *On the Scientific Problems of Architecture*, which was organized by the Ústav stavebníctva a architektúry SAV [Institute of Civil Engineering and Architecture at Slovak Academy of Sciences] in the 1950s. Its initiator, academy member Emil Belluš, invited eminent Czech and Slovak architects and art historians to participate. The conference program dealt with two thematic blocs of problems: 1) What is architecture in socialism? 2) What are the tasks of science in architecture? This paper aims to point out how these two general classes of problems were related to the current problems facing the project of 'building socialism'. At the same time, it tackles the relation of this conference to previous discussions of the Czech architectural avant-garde and the events subsequent to the conference. Nevertheless, the paper is not intended as a historical survey. By means of theoretical analysis of the basic terms in the previously mentioned thematic blocs and discussions, it aims towards a theoretical reconstruction of their recapitulation: the summarizing line, the generating line and finally the modeling line of the conference, in order to demonstrate that only such a complex understanding allows us to recognize and understand the

full meaning of this conference. The terms: *architecture*, *socialist architecture*, *science in architecture* or *science of architecture* and the term *concept* are analyzed in the recapitulation-summarizing line in the context of the addresses of the keynote speakers, Oldřich Stefan, Emil Belluš and Karel Honzík. The analysis has shown that the definition procedures and the meanings of such terms were an updated successor to, and grounded in, the tradition of terms formulated in the discussions of the Czech avant-garde in the 1930s and 1940s. The generating line of the conference, in turn, refers to the speeches searching for the mutual intersection of conceptions and the differentiation of the terms *concept* and *science in architecture*. The first aspect is termed the *intermediating variant of the generating line* and the second is termed the *diffused variant of the generating line*. As for the modeling line, this paper focuses on how this conference became used as a model event of architectural discussions in the 1960s and essentially prefigured the thematic range of texts published in the era's architectural journals. Even if the recapitulation-summarizing line was the one that prevailed at the conference, both the generating and modeling lines contributed to its complex significance.

Úvod

V tejto štúdií by som sa chcel zaoberať významom jednej zo série vedeckých konferencií¹, ktoré inicioval Ústav stavebníctva a architektúry SAV v päťdesiatych rokoch 20. storočia, ktorá sa zaoberala vedeckými problémami architektúry. Rád by som ukázal, že popri dobovej vedeckej rétorike, práve táto konferencia reagovala nielen na aktuálne diskusie, ale aj na historicky etablované problémy a priniesla viacero nových podnetov. Hoci sa konferencia O vedeckých problémoch architektúry sústredila na dva tematické bloky problémov: 1. Čo je architektúra v socializme a 2. Aké sú úlohy vedy v architektúre – išlo o také základné otázky, ktoré viedli referujúcich a diskutujúcich k otvoreniu množstva rozmanitých podotázok a prístupov napríklad o vzťahoch medzi architektúrou, vedou, umením a technikou, o vzdelávacích programoch pre architektov, ktoré im zodpovedali, alebo o význame typizácie či o socialistickom realizme v architektúre. Nemožno ich všetky vymenovať a toľko nie vyčerpávajúco popísať. To by bolo v danom rozsahu štúdie nemožné a koniec koncov aj zbytočné, lebo zborník z konferencie pomerne podrobne dokumentuje nielen hlavné referáty a koreferáty, ale aj diskusiu k obidvom okruhom.² Rozhodol som sa sústrediť na tri výkladové línie, ktoré spolu úzko súvisia a mohli by konkretizovať význam konferencie a povahu spomínaných dvoch hlavných okruhov. Prvú líniu pomenúvam ako rekapitulačnú preto, lebo ma bude zaujímať, aké doterajšie odpovede využili jej účastníci pri nastoľovaní naliehavého a aktuálneho dvoj jediného problému vedeckosti architektúry a architektonickej vedy, akými tradíciami sa cítili byť zviazaní a aké, naopak, prehodnocovali. Druhú líniu označujem ako generujúcu, lebo pri čítaní príspevkov a diskusií som si uvedomoval, že viacerí rečníci prišli už s pomerne vyhranenými názormi, ale konferencia – ako

určité dejúce sa pole – ich podnietila k tomu, aby uvažovali o alternatívach, zdôrazňovali nové súvislosti a aspekty pojmov, podávali návrhy na prepájanie zdanlivo nespojiteľných okruhov uvažovania. To je síce možné popisovať aj ako schopnosť tvorivého myslenia jednotlivých diskutérov, ale aj ako podnecujúcu schopnosť spoločenského prostredia, ktoré sa výrazne odlišovalo od unifikujúcich nálad straníckych zjazdov v tomto období. Treťou výkladovou líniou je napokon modelový charakter konferencie. Myslím tým nielen to, že dokázala v koncentrovanej podobe reflektovať dobové témy a formy diskusie o architektúre u nás, ale predovšetkým to, že predurčila spôsoby formulácie odpovedí, následných foriem uvažovania a riešení. Práve to nazývam modelovým charakterom konferencie a je zrejmé, že model nechápem v striktnom noetickom metodologickom zmysle, ale skôr ako seizmograf diferencujúcich podôb uvažovania. Zaujímajú ma teda najmä jeho exemplárne a v neposlednom rade aj anticipačné aspekty. Postupnosť týchto línií je metodická a štruktúrotvorná už len v tom, že podmienila vnútorné usporiadanie tejto štúdie. To, čo je však predstavované ako priestorové a môže vzbudzovať dojem hierarchie, treba chápať ako v skutočnosti pohyblivé, premenlivé a diferenciačným pohybom vedúce tento výklad.

Rekapitulačná línia

Iniciátor konferencie akademik Emil Belluš v úvodnom slove k účastníkom pripomína, že hlavné dôvody zvolania konferencie boli predovšetkým aktuálne spoločensko-politické udalosti. Poukazuje pritom na potreby praxe budovania socializmu a na uznesenie strany a vlády *O úlohách vedy* z 22. februára 1956.³ Popri nich sa nepriamo zmiňuje aj o rovnako naliehavých vnútrovedeckých pohnútkach, keď zdôrazňuje význam konferencie ako „vhodného operatívneho prostriedku na riešenie základných teoretických otázok“ a keď sa vo svojom referáte zaoberá aj organizačnou štruktúrou Ústavu stavebníctva a architektúry SAV v porovnaní s inými krajinami (ZSSR a NDR).⁴ Matúš Dulla, ktorý sa konferenciou zaoberal v Bellušovej monografii v kapitole nazvanej *Akademik*, pripomína aj ďalšiu bezprostrednú súvislosť s riešenými úlohami Ústavu stavebníctva a architektúry a rovnako aj s osobnou motiváciou Belluša ako čerstvého akademika.⁵ Súvislosť s úlohami pracoviska mali potvrdzovať aj diskusné príspevky dvoch jeho pracovníkov, ktorí hovorili o výsledkoch svojich výskumov.⁶ Všetky dosiaľ spomínané dôvody a motivácie preukazujú väzby na aktuálne dobové a osobnostné kontexty konferencie. V tomto sa zatiaľ nijako neodlišovala od dvoch predchádzajúcich konferencií. Tie sa sústreďovali na skutočne naliehavé problémy budovania vojnou zničených miest a ich historických jadier v súvislosti s územným a rájónovým plánovaním v československých podmienkach. Tretia konferencia však bola predsa len v niečom odlišná. Jej témou boli vedecké a teoretické problémy. To na jednej strane paradoxne znamenalo opustenie sféry výlučnej aktuálnosti a súčasne to prehlbovalo spojitost' s ňou. Prehlbovalo ju to preto, že takmer všetci účastníci sa deklaratívne odvolávali na známe marxistické poučky o vzájomnom vzťahu teórie a praxe, odlišovali kapitalistické a socialistické podmienky prostredníctvom polarít: *anarchia a plánovitost'*, a teda vedeckost', prípadne predchádzajúci utopický socializmus kontra aktuálny socializmus vedecký –, čo znamenalo takmer fakt, že bez vedy socializmus budovať nemožno. Malý problém bol len v tom, že veda nie je socialistická ani kapitalistická, má nielen aplikačné starosti, ale aj svoje vlastné vnútorné problémy a práve toto sú dôvody, ktoré otvárajú možnosti rekapitulačnej línie. Jej priebeh určovali najmä tri nasledujúce vnútrovedecké motivácie: jedna sa prelína s osobnou Bellušovou motiváciou, druhá súvisí s jeho výberom a oslovením účastníkov a s ich vedeckými profiláciami a napokon tretia – s individuálnymi premenami vedeckých koncepcií jednotlivých účastníkov a ich recepciou prechádzajúceho vývinu a súdobej situácie disciplíny. Tú prvú potvrdzuje Bellušova aktivita pred rokom 1955 a po ňom. V roku 1954 publikuje v časopise *Naša veda* významnú štúdiu, v ktorej sa zrejme chcel prezentovať ako vhodný kandidát na akademika, respektíve ako vhodne vybraný akademik. Nesie názov Úlohy našej architektonickej vedy, ktorý môže vzdialene pripomínať názov tretej konferencie. Obsahovo sú v nej prítomné mnohé formulácie, ktoré zaznejú v jeho referáte na tejto konferencii.⁷ Tento referát možno pochopiť ako aktualizáciu rekapituláciu v rozmedzí rokov 1954 – 1958. Druhá motivácia sa zviditeľňuje prostredníctvom výberu zúčastnených a ich vedeckých a architektonických profilácií.⁸ Z pozvánky, zo zborníka a z osobnej korešpondencie je zrejmé, že na konferencii aktívne vystupovali viacerí významní predstavitelia českého medzivojnového architektonického života, ktorí sa – či už ako jednotlivci, alebo členovia zoskupení (napr. ARDEV, BAPS, Devětsil, Levá fronta, PAS alebo Svaz socialistických architektů a ďalších) –, podieľali na diskusiách vrstevnatej českej architektonickej avantgardy, či už to bolo na konferenciách, prednáškach, alebo v časopiseckých a zborníkových

Program konferencie:

Otvorenie konferencie

I. téma: Architektúra a staviteľstvo z hľadiska vývoja a perspektívnych potrieb

Referuje: prof. inž. arch. O. Stefan

Koreferáty: prof. akad. arch. J. Záruba

prof. dr. V. V. Štech

inž. arch. dr. M. Kusý

inž. arch. V. Formáček

Diskusiu vedie: inž. arch. I. Kuhn

II. téma: Úlohy vedy v architektúre

Referuje: akademik E. Belluš

Koreferáty: inž. arch. O. Nový

prof. inž. arch. K. Honzík,

nositeľ Radu práce

prof. inž. arch. V. Krch,

doktor technických vied

doc. inž. dr. J. Harvančík,

nositeľ Radu práce

prof. inž. arch. E. Hruška,

doktor technických vied

Diskusiu vedie: inž. arch. dr. M. Kusý

Uzávery konferencie

Záverečné prejavy: prof. akad. arch. J. Frágner,
laureát štátnej ceny, predseda SA ČSR

doc. inž. arch. Št. Lukačovič,
predseda SSA

inž. arch. J. Voženilek,

I. námestok ministra-predseda SVV

PŮVODNÁ POZVÁNKA NA
KONFERENCIU O VEDECKÝCH
PROBLÉMOCH ARCHITEKTÚRY
Z OSOBNÉHO FONDU EMILA
BELLUŠA V ÚSTREDNOM ARCHÍVE
SAV

ORIGINAL COVER OF THE
INVITATION TO THE CONFERENCE
'ON THE SCIENTIFIC PROBLEMS
OF ARCHITECTURE' PERSONAL
FUND OF EMIL BELLUŠ IN THE
CENTRAL ARCHIVE OF THE SLOVAK
ACADEMY OF SCIENCES

Zdroj Source: Archív Mariana Zervana

polemikách, prípadne na stretnutiach širokej spoločnej platformy, akou bol Klub architektov.⁹ Nemám na mysli len predstaviteľov obidvoch prúdov českého funkcionalizmu: poetického a vedeckého, ktorým bol na jednej strane Karel Honzík za ARDEV a na druhej strane pasisti Jiří Štursa a Jiří Voženilek, ale aj jednotlivé osobnosti vtedajšej architektonickej scény ako Oldřich Starý, spiritus movens Klubu architektov a *Stavby* alebo Oldřich Stefan, ktorý si postupne vybudoval mimoriadne rešpektovanú pozíciu v rámci českej avantgardy. Každý z nich okrem toho, že zastával vlastné vyhranené pozície, bol aktívnym účastníkom spomínaných diskusných fór a aj sám dôkladne, z prvej ruky, poznal názory v nich vyslovované.¹⁰ Nie je preto prekvapením, že sa vyjadrovali k aktuálnym dobovým témam alebo ich aspoň komentovali. Spomedzi týchto tém rezonovali tieto otázky: Či architektúra je vedou, alebo umením, akú pozíciu má veda v architektúre a veda o architektúre, či architektonické navrhovanie je individuálnou, alebo kolektívnou tvorbou, aké postavenie má architektúra v kapitalistickom svete a v novovzniknutom zväzku sovietskych socialistických republík, či a čím sa odlišuje socialistická architektúra od kapitalistickej, či a aký má byť vzťah modernej architektúry a avantgárd k tradícii.¹¹ Tieto okruhy tém sa otvorili aj na konferencii

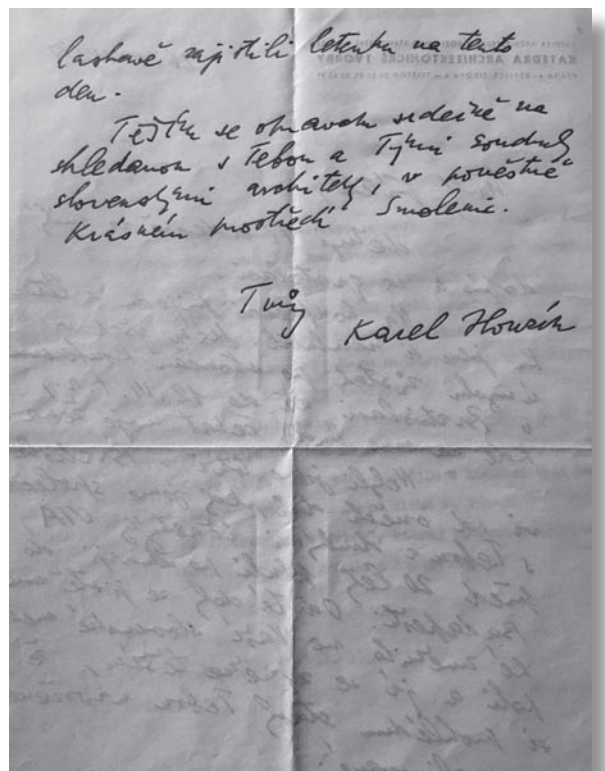
milý Fířteli,
 děkuji Ti rozhodně za můj
 dopis a za gratulaci.
 Na konferenci Frijedu a Leta
 ku jsem si namínil. Když však v
 úrychlu zjistil, že se konání konference
 v Bratislavě až do 12. 11. t. r. 1
 kde na mne bude čekat moje žena
 Nelhli jsme totiž v Bratislavě
 vi od oněch dnů, kdy jsme společně
 s Tebou a družinami účastníky UIA,
 před 20 lety pluli po Dunaji do
 Budapešti. Od té doby se jisté mno
 le změnilo ve Vaší slovenské met
 poli a já se zejména těším, že
 si prohlédnu starý Tebra rovně
 a relikvované.
 12. června t. r. odlehneme se
 ženou zpět do Prahy, proto jsem
 psal příjmu u Tebou, ab

O *vedeckých problémech architektúry* v rámci už spomenutých dvoch základných tematických blokov, a tak možno povedať, že konferencia vlastne rekapitulovala diskusiu avantgárd v nových spoločenských podmienkach aj v roku desaťročného výročia budovania socializmu a fungovania socialistickej projekcie. Tretiu motiváciu možno sledovať sčasti v referátoch Oldřicha Stefana a Emila Belluša, ale najvýraznejšie sa prejavila v samom usporiadaní a logike výkladu Oldřicha Stefana a Karla Honzíka. Stefan pomerne rozsiahlu pasáž venoval výkladu oddeľovania architektonickej tvorby od stavebnej produkcie, aby mohol nastoliť otázku ich novej novej jednoty. Karel Honzík zasa celú prvú časť venoval vysvetleniu historických transformácií jeho koncepcie činiteľov alebo determinantov. Emil Belluš síce v prednáške najmenej rekapituluje svoje predchádzajúce skúmanie, ale jeho text sa v oveľa väčšej miere pokúša systematizovať a sprehľadniť výsledky dovtedajších bádani jeho kolegov a pridáva k nim len drobné modifikácie. Vo všetkých troch príspevkoch možno evidovať čiastkové digresívne rekapitulácie v podobe referencií alebo kritik predchádzajúcich či aktuálnych riešení.¹² Zdá sa, že to boli práve tieto vnútrovedecké dôvody a motivácie i dobová opatrnosť, ktoré spôsobili, že celkový charakter konferencie bol paradoxný: deklarovalo sa, že sa idú riešiť aktuálne otázky, ale výsledkom boli skôr zovšeobecnenia a systematizácie než návrhy konkrétnych alebo nových riešení; diskusie naznačovali otvorenosť a kritickosť v čase poststalinského uvoľňovania, ale prednášky poznamenalo dobové opatrníctvo.¹³ Najvýraznejšie sa to prejavilo v postojoch k základnej otázke prvého tematického bloku: čo je architektúra v socializme? Prvé, čo v postojoch a odpovediach prekvapí je, ako obširne sa autori venujú skôr všeobecnej otázke – čo je architektúra – a ako rozpačito sa vyrovnávajú s problémom, či existuje niečo ako socialistická architektúra, alebo s tým, či a ako sa architektúra v socializme môže meniť. V Bellušovej prednáške sa síce objaví pojem *socialistická architektúra*¹⁴ a popri ňom aj *socialistická výstavba*¹⁵, ale paralelne hovorí najmä o *architektúre* a *architektonickej tvorbe*, ba dokonca o *experimentujúcej architektonickej priestorovej tvorbe*.¹⁶ Socialistická výstavba sa podľa neho vyznačuje najmä plánovitosťou, typizáciou a hromadnosťou, a preto si vyžaduje aj pomoc vedy, ale keď ju chceme zmeniť na architektúru, potom si musíme uvedomiť, že jej musí ísť o skvalitnenie socialistickeho spôsobu života a výrobných síl, čiže v dobovej marxistickej terminológii zlepšenie života ľudí. Práve preto si nevystačí len s vedeckými postupmi, ale mala by využívať aj umelecké pôsobenie. Z tohto dôvodu potom Belluš

**RUKOPIS LISTU KARLA HONZÍKA
EMILOVI BELLUŠOVI Z OSOBNÉHO
FONDU EMILA BELLUŠA
V ÚSTREDNOM ARCHÍVE SAV**

MANUSCRIPT OF KAREL
HONZÍK'S LETTER TO EMIL BELLUŠ
FROM EMIL BELLUŠ'S PERSONAL
FUND IN THE CENTRAL ARCHIVE
OF THE SLOVAK ACADEMY OF
SCIENCES

Zdroj Source: Archív Mariana Zervana

bráni špecifickosť architektúry a odvoláva sa pri tom už nie na socialistický, ale na svetový vývoj a definuje už nie socialistickú architektúru, ale architektúru vôbec ako „umenie“ s tým, že „v oblasti výtvarných umení má výsadné postavenie“.¹⁷ Keď urobil tento krok, umožnilo mu to uvažovať o poslaní umeleckých, a teda aj architektonických diel v socializme, ktoré majú pomáhať človeku žiť kvalitnejšie, majú umožňovať komplexnejšie porozumieť súčasnosti a budúcnosti.¹⁸ Z tejto pozície mohol ďalej uvažovať o úlohách socialistického realizmu v architektonickej a urbanistickej tvorbe, ale tieto definičné „výhody“ mu vyrobili dva veľké problémy: musel vysvetliť vzťahy a súvislosti medzi architektúrou ako umením a výstavbou či stavebníctvom na jednej strane a riešiť problém koordinácie vedeckých, technických a umeleckých postupov na strane druhej. Obe problémy sú všeobecné a netýkajú sa, samozrejme, len socialistickej architektúry. Odpoveď mohla ísť cez podstatu a zdá sa, že práve vtedy Belluš používal pojem *architektonickej priestorovej tvorby* a priestor bol zjednocujúcou kategóriou architektúry ako *umeleckej tvorby priestoru* podobne ako u Bruna Zeviho.¹⁹ Keď však Belluš potreboval dynamickejši a obsahovo premenlivý pojem architektúry, ktorý by dokázal prepojiť vedu, techniku a umenie, potom tu bolo k dispozícii Stefanovo a Honzíkovo riešenie. Prechod medzi priestorovou definíciou spojenou s podstatou a dynamickým modelom tvorí to určenie architektúry, ktoré anticipuje prechod od priestoru k prostrediu.²⁰ Belluš Honzíkovo koncepciu činiteľov architektúry využil len na zoskupenie úloh vedy v architektúre a radšej uprednostnil modifikáciu Stefanovho vymedzenia, keď architektonickú tvorbu definoval ako „syntézu vedy (prírodnej a spoločenskej), techniky, ako aj umenia...“²¹ Stefan aj Belluš mali v úmysle preukázať potrebu nového spojenia či novej syntézy architektúry a stavebníctva, ktoré sa v novoveku postupne oddeľovali, čo sa prejavilo predovšetkým vo vzniku nových profesií a v socializme oddelením sektora projekcie a stavebnej výroby, čomu zodpovedalo diferencované vzdelávanie na akadémiách a polytechnikách. Jedným z dobových výsledkov, ktoré pretrvávajú dodnes, bolo obojstranné obviňovanie akadémií a polytechník z neprofesionality, ale predovšetkým znejasnenie chápania vzťahov medzi architektúrou a stavebníctvom. Preto sa Stefan vo svojom príspevku rozhodol predstaviť genézu tohto oddeľovania a spájania a aby to mohol urobiť, musel najskôr ukázať základ ideálnej syntézy a dôsledky jej porušovania. Jeho trojzložková predstava stavitelského umenia predpokladá dynamické a historické vymedzovanie a preskupovanie zložky dispozičnej,

materiálovo-konštruktívnej a výtvarno-kompozičnej.²² Takáto predstava zrejme zahŕňala aj socialistickú architektúru – hoci Stefan takéto pomenovanie na rozdiel od Belluša explicitne nepoužil –, ako návrat k pôvodnej syntéze na vyššom stupni spoločenského vývoja, ale súčasne sa týkala tak stavebníctva, ako aj architektúry vôbec. Rozdiely sa Stefan pokúsil preukázať dvoma spôsobmi. Prvým je popis stavu, keď jedna zo zložiek abscentuje alebo je potlačená. Keď sa to týka dispozície, dostávame sa na pozície architektúry bez priestoru, teda k soche a k pomníku. V prípade, že pôjde o neprítomnosť materiálovo-konštruktívnej zložky, potom sa stavebníctvo a architektúra menia na scénografiu a napokon chýbanie výtvarno-kompozičnej stránky generuje stavby „rýdzo inžinierske a nearchitektonické“.²³ Týmto popisom dôsledkov vlastne Stefan nepriamo potvrdil, že architektúra je pre neho stavebným umením založeným na nových tvarových a kompozičných riešeniach dispozícií a materiálovo-konštruktívnych a jeho trojzložkový model je rovnako dobre vitruviiovský, ako aj wagnerovský a jeho ideálnym stavom je syntéza. Druhým spôsobom predstavuje dištinkciu medzi stavebníctvom a architektúrou vtedy, keď do hry vťahuje podstatu architektúry fixovanú materiálom a prostriedkami: „Základná vec sa nezmenila. Architektúra zostáva architektúrou bez ohľadu na to, o akú dobu ide, ako sa s dobou mení a o aké ciele bojuje – ako zostáva maliarstvo maliarstvom, hudba hudbou a poézia poéziou.“²⁴ Táto veta asi najvypuklejšie potvrdzuje, že Stefan aj Belluša hovoria skôr o architektúre vôbec ako o architektúre socialistickej, respektíve nástoja na tom, že aj socialistická architektúra musí najskôr preukázať, že je architektúrou a až potom možno uvažovať, či je socialistická, alebo nie. V Stefanovom chápaní mala takéto argumentácia navyše ako podklad vnútorné hodnotové rozlišovanie vnútri dobových syntéz napríklad medzi *architektonickým dielom* a *architektonickým gýčom*. Stefanovo vymedzenie vzťahov medzi stavebníctvom a architektúrou malo na konferencii mnoho prívržencov spomedzi referujúcich aj diskutujúcich. To len potvrdzovalo dôležitosť rekapitulačnej línie celej konferencie. Vážnejšie so Stefanom diskutoval len Karel Honzík, ktorého predstava vzťahu medzi stavebníctvom a architektúrou bola v základe so Stefanovou veľmi podobná. Ako Stefan aj Honzík pracoval s dynamickým a premenlivým modelom viacerých činiteľov – alebo ako to nazýval *determinantov* – a aj on presadzoval plynulé hranice medzi stavebníctvom a architektúrou merateľné a diferencované len mierou komplexnosti zohľadnenia determinantov. Do jeho „multifaktoriálnej matrice“ – ktorú by sme mohli považovať aj za prvý pokus o parametrizáciu, hoci bez možnosti reálneho využitia v komplexnom navrhovaní – však postupne zavádzal aj hierarchizáciu, keď začal hovoriť o podmieňujúcich a podmienených determinantoch a kodeterminantoch, ale najmä o základnom podmieňujúcom politicko-ekonomickom determinante. Vnútorná hierarchizácia a nezohľadňovanie komplexnosti sú aj hlavné výhrady Karla Honzíka proti šesťčiniteľovému modelu architektúry od amerického architekta Paula Rudolpha²⁵, ktorý inak Honzík považuje spolu so svojím modelom za správnu cestu k pravde, lebo on i Rudolph ju našli približne v rovnakom čase nezávisle od seba. Honzík tým teda na jednej strane pripúšťa, že takéto úvahy môžu vzniknúť na základe poznania architektúry vôbec, hoci z druhej strany naznačuje, že architektúra v socializme podnecuje komplexnejšie premýšľanie o súvzťažnosti determinantov. Miera komplexnosti Honzíkovi umožnila uvažovať o plynulých prechodoch od *diela bezduchého* a *mechanického* k *dielu tvorivému* a napokon k *dielu umeleckému*. Zdalo by sa, že práve v tejto chvíli aj Honzík stotožňuje architektonické dielo s dielom umeleckým, čo by zodpovedalo všetkým jeho vystúpeniam od tridsiatych rokov do päťdesiatych rokov. V diskusii k Bellušovmu referátu – ktorý toto odstupňovanie diel využil –, však Honzík pripomenul, že spomínané stupňovanie je len prechod od nearchitektúry k plnému architektonickému prejavu a nie od stavebníctva k architektúre, lebo Honzík nepripúšťal stavebné dielo bez akejkoľvek architektonickej kvality.²⁶ Z toho je zjavné, že stavebníctvo a architektúru organicky spájali. Nič to však nemení na veci, že aj v tomto prípade ide o zovšeobecňujúce konštatovanie platné tak pre nearchitektúru, ako aj pre architektúru vôbec.

Podobný charakter, aký mali diskusie o prvom tematickom bloku, prenikal aj do úvah v druhom tematickom bloku, ktorý tematizoval otázku, *aké sú úlohy vedy v architektúre*. Tu je dokonca sama otázka postavená oveľa všeobecnejšie ako v prvom bloku, hoci aj tu by sme ju mohli vzťahovať aj na obdobie budovania socializmu, v ktorom bola položená, lebo vzťah teórie a praxe sa tu stal veľmi aktuálny. Bellušov príspevok, ktorý tento blok otváral, jasne dáva najavo politikum položenej otázky v rámci antinómie *kapitalistické špekulatívne* a *socialistické plánovité* a *vedecké*. Napriek tlaku takejto politickej aktualizácie treba povedať, že Belluš jej úplne nepodľahol.²⁷ Uvedomoval si, že veda nie je samospasiteľná, že v rámci jeho modelu syntézy vedy, techniky a umenia by jej preferencia alebo výlučnosť znamenali zjavnú vnútornú protirečivosť jeho úvah. Rovnako odmietal, že by mala veda

niečo predpisovať a nariadovať, lebo takto by sa stávala normatívnou a menila by sa na ideológiu. Z druhej strany situoval vedu do architektúry, hoci celkom určite nesúhlasil s vyjadrením pasistov, ktorí v roku 1933 napísali, že „Východiskom z dnešnej krízy architektúry je jedine *premena architektúry na dialektickomaterialistickú vedu...*“⁴²⁸, jeho naturelu skôr vyhovovala Krejcarova predstava, že „Krása modernej formy odpovedá formám vedeckým a matematickým, predpokladá riešenie vedecké, dané podmienkami života, ale nemožno ju dosiahnuť vedeckou cestou, je a zostane umeleckým prejavom“⁴²⁹, len s tým rozdielom, že koncom dvadsiatych rokov bolo potrebné zdôrazňovať umeleckoť oproti expanzii vedeckosti a koncom päťdesiatych rokov, keď sa umeleckoť architektúry nechápala ako niečo problematické, skôr naopak – bolo potrebné vyzdvihovať jej vedecké postupy. Tento pozoruhodný kruh jasne naznačuje rekapituláciu líniu aj v druhom tematickom bloku. A mohol by som pokračovať v tom zmysle, že Belluš tým, že zdôrazňoval ono „v“ pri chápaní pozície vedy voči architektúre, premýšľajúc o „špecifickej vlastnej vede“⁴³⁰ rozvíja starú myšlienku, že architektúra sama má vlastné teoretické a vedecké postupy, ktoré Vitruvius označoval pojmom *rationatio*. Belluš však pozíciu vedy voči architektúre chápal predsa len mnohostrannejšie. Možno to dokumentovať tým, že popri vede v architektúre používal aj pomenovania *teória* alebo *veda o architektúre*, prípadne *architektonická veda*.³¹ Belluš si dobre uvedomoval, že keď začne uvažovať o špecifickej vede, treba sa spytovať na jej predmet, metódy a kategoriálny aparát. Namiesto odpovedí ponúkol tabuľku štyroch typov úloh odvodených z Honzíkových determinantov – pričom viaceré ignoroval – a predložil aj veľmi sporný prehľad možných vedných disciplín a ich spoločenského významu.³² Keďže nepredstavil jej predmet ani metódy, možno o povahe tejto vedy vyslovovať len dohady. Vychádzajúc z prehľadovej tabuľky sa zdá, že napriek tomu, že rozlišuje *vedu v architektúre* a *vedu o architektúre*, nejde mu výlučne len o rozlíšenie na základe výskumu zvnútra a zvonka architektúry, ale o začlenenie rôznych vied od fyziky až po estetiku a vedu o vývine architektúry do komplexu vied v architektúre, ktorú vykonávajú rôzni odborníci vrátane architektov. Keď uvažuje o *zloženej vede*³³, potom má na mysli ani nie tak medzivedy alebo syntetické vedy či interdisciplinaritu, ale práve tento komplex vied. Nevedno, či pojem *architektonickej vedy* je len synonymom vedy v architektúre, alebo ide vedu, v rámci ktorej bádanie uskutočňujú výhradne architekti výskumníci špecifickými metódami, ako je to napríklad v typológii alebo v urbanistickej či architektonickej kompozícii. Dôležitým pojmom, ktorý praktickou realizáciou prepája *vedy v architektúre* a *vedy o architektúre* či *architektonickú vedu* s konkretizáciou architektonického riešenia je pojem *konceptu* alebo *architektonického konceptu*. Jeho postavenie medzi architektonickou vedou a architektonickou tvorbou je v Bellušovom referáte len nastolené a bližšie nerozvedené. Napriek tomu sa pojem architektonického konceptu ukázal ako jeden z najdôležitejších pojmov v rámci všetkých príspevkov konferencie. Karel Honzík z neho urobil hlavnú tému svojho referátu.³⁴ Ani Honzík nebol – tak ako Belluš – terminologicky striktný. V texte referátu napísal: „Každé hotové stavebné alebo urbanistické dielo, aj keď je výsledkom takpovediac ‚nemej práce‘ má svoju koncepciu, a preto má i svoju teóriu“³⁵. Z tejto kľúčovej vety sa dá vyvodiť, že okrem vzájomnej zámieny pojmov *koncept* a *konceptia* Honzík uvažuje o explicitnej a implicitnej teórii každého diela. Otázkou potom však je, či je táto teória použiteľná aj pre iné diela, teda či je zovšeobecniteľná a či sa môže stať predmetom skúmania vedy alebo teórie v metavedeckom režime, ktorý sa ohlasuje v názve a v podnadpise Honzíkoveho referátu. Aký je teda zmysel Honzíkovej multifaktoriálnej matrice? Je zovšeobecním všetkých možných genéz architektúry, alebo bola jeho matrica myslená ako návod na to, ako zabezpečiť komplexnosť každého skutočného architektonického diela? Určite v sebe neobsahuje inštrukciu, ako utvoriť konkrétne stelesnenie matrice v jednotlivom diele. Je teda skôr rámcom alebo podkladom, ale nie konceptom architektonického diela. Prečo sa teda Honzík rozhodol nazvať svoj výskum *vedeckou teóriou architektonického konceptu*? Zrejme si to predstavoval tak, že umožňuje preskúmať mieru komplexnosti každého konceptu a je podkladom na jeho prípadné korekcie. Funguje pri zrode konceptu, ale aj pri jeho odhalovaní v analýze konkrétnych diel. Len v tejto metavedeckej funkcii možno jej prostredníctvom sledovať prechody od implicitných teórií k explicitným teóriám konkrétneho architektonického diela a naopak. Nech je to akokoľvek, Honzíkova vedecká teória architektonického konceptu je dobrým príkladom Bellušovej vedy v architektúre alebo architektonickej vedy, prípadne jedným z prvých príkladov metavedy v architektúre. Belluš aj Honzík súčasne svojimi referátmi preukázali, že aj v druhom tematickom bloku sa uvažuje vo všeobecnejších súvislostiach, než akými boli vtedy aktuálne otázky budovania socializmu. Na základe príkladov uvažovania o problémoch v obidvoch tematických blokoch sa odvažujem povedať, že rekapitulácia a systematizačná línia bola na konferencii *O vedeckých problémoch architektúry* prevládajúcou líniou a rozhodne udávala tón celému rokovaniu.

Generujúca línia

Rekapitulačné línie však rozhodne nebola jedinou líniou konferencie. Na konferencii sa presadzovala aj kritická diskusia, niesla sa však v duchu porozumenia. Keďže Karel Honzík už vo svojom referáte kritizoval šesťprvkovú koncepciu determinantov Paula Rudolpha, nemohol inak a musel vystúpiť aj s návrhmi, ako doplniť trojzložkovú koncepciu Oldřicha Stefana. K nemu sa pridali aj Jiří Voženílek a Otakar Nový.³⁶ Ich diskusné príspevky nastoľovali znova mieru komplexnosti a vnútorneho usporiadania Stefanových zložiek. Karel Honzík sa však ozval aj s drobným vysvetlením k Bellušovej interpretácii svojej vlastnej verzie kvality bonifikácie stavebného diela.³⁷ Bola to však vždy kritika spojená s konkrétnymi návrhmi na modifikovanie alebo doplnenie. Tu treba hľadať začiatky generujúcej línie konferencie. Tá sa naplno prejavila v diskusnom príspevku Vítězslava Procházku, ktorý tiež diskutoval ku klasifikácii determinantov, ale navyše sa pokúsil prepojiť Stefanovu verziu zložiek a Honzíkovu koncepciu činiteľov.³⁸ Jeho riešenie spočívalo v tom, že navrhol využívať Honzíkovu multifaktoriálnu maticu ako analytický nástroj v procese genézy architektonického diela a Stefanovu verziu zasa na poznanie vnútornej štruktúry už hotového diela. Tento prístup, ktorý sa niesol v duchu komplementarity, by som nazval sprostredkujúcou verziou generujúcej línie. V jej duchu vystúpil v diskusii aj Zdeněk Lakomý.³⁹ Jeho diskusný príspevok patril k najdlhším a rozsahom sa vyrovnal jeho referátu. Vrátil sa k rôznym definíciám architektúry ako syntézy vedy, techniky umenia alebo účelu, techniky, ekonómie a umenia a odôvodnene pripomenul, že hoci sa takmer všetci diskutujúci zhodli na tom, že architektúra je umením alebo aspoň na tom, že krása v nej zohráva dôležitú úlohu, takmer nikto sa bližšie nezaoberal tým, čo je umenie a krása. Sám sa ad hoc pokúsil na takéto otázky odpovedať a v celom príspevku sa zaoberal takou koncepciou umenia a krásy, ktorá by umožnila zjednocovať varianty vymedzení architektúry ako umenia. Najčastejším pojmom v referátoch a diskusii bol nepochybne pojem konceptu. Súviselo to predovšetkým s tým, že architekti po rozdelení architektonickej činnosti do sektorov projekcie a realizácie videli ťažisko svojej práce v projekcii. Preto sa v mnohých referátoch a diskusných príspevkoch pojem konceptu zamieňal úplne samozrejme s pojmami projektu a návrhu. Tak to bolo napríklad hneď v prvom referáte Oldřicha Stefana. Ale po prvých skúsenostiach s typizáciou a typovými projektmi bolo mnohým zrejme, že ich tvorcovia zasahujú do tvorivej práce architekta, a preto sa v mnohých príspevkoch usilujú diferencovať medzi konceptom a projektom a utvárali pomenovania pre ich rôzne medzistavy. Viktor Formáček rozlišoval rôzne podoby konceptu od *hrubého konceptu*, *dispozíčného konceptu* až po *celkový koncept* a fázy koncepcného riešenia podľa vstupu intuície a vedy do utvárania konceptu, ako napríklad fázy technického a materiálového spresnenia. Používal spojenie *koncept návrhu*, aby bolo zrejme, že nestotožňuje koncept a návrh. Napokon aj Karel Honzík a Emil Belluš prispeli do procesu diferenciácie tohto dôležitého pojmu, o čom som sa už zmienil v rekapitulačnej línii. Čo však chcem v tejto chvíli zdôrazniť, je to, že či už boli tieto pracovné pojmy rekapituláciami, alebo boli novoutvárané, nedochádzalo k zjednocovaniu ani k návrhom na sprostredkovanie, pokiaľ za také nepovažujeme vymedzenie konceptu Emila Belluša. Napriek tomu, že sa nedošlo k spoločnému konsenzu, diferenciácia a spresňovanie sa diali počas celej konferencie relatívne nezávisle, ale predsa len na základe spoločnej skúsenosti a presvedčenia, že o architektúre rozhoduje silný a presvedčivý koncept. Takýto proces by som rád nazval rozptýlenou verziou generujúcej línie. Možno ju doložiť aj používaním pojmov veda v architektúre, veda o architektúre v rôznych referátoch. Napriek tomu, že generujúca línia bola na konferencii zatlačená do úzadia líniou rekapitulačnou, priniesla prekvapujúce výsledky v podobe diferenciácie významu zaužívaných aj nových pojmov.

Modelujúca línia

Stručne sa zmienim o poslednej, modelujúcej línii konferencie. Nemám na mysli jej ohlasy či periodické publikovanie Bellušovho vystúpenia z tejto konferencie v rôznych časopisoch⁴⁰ ani zdôrazňovanie jej aktuálneho významu. To napokon urobili Oldřich Starý, Štefan Lukačovič a Jiří Voženílek vo svojich záverečných prejavoch. Mám na mysli skôr to, čo bolo obsahom rezolúcie – čo možno samozrejme chápať ako dobovú verziu konkrétnych úloh –, ale aj ako výzvu na pokračovanie diskusií typu vedeckej konferencie, hoci aj s tradičnými rituálmi. V osobnom fonde Emila Belluša v Ústrednom archíve SAV sa nachádza dokument s názvom *Návrh programu pracovného sympózia spoločného zasadania vedeckých rád oddelenia architektúry SAV a VÚVA v Smoleniciach*, datovaný 15. 6. 1953 a strojopisne podpísaný Emilom Bellušom. Jeho sedem problémov a úloh vnímam ako modelové rozvíjanie odkazu konferencie *O vedeckých problémoch architektúry*. Rovnako treba posu-

STROJOPIS NÁČRTU PRACOVNÉHO SYMPÓZIA SPOLOČNÉHO ZASADANIA VEDECKÝCH RÁD SAV ODDELENIA ARCHITEKTÚRY A VÚVA V SMOLENICIACH V SEPTEMBRI 1963 Z OSOBNÉHO FONDU EMILA BELLUŠA V ÚSTREDNOM ARCHÍVE SAV

TYPE-WRITTEN DRAFT OF THE WORKING SYMPOSIUM OF THE JOINT CONFERENCE INVOLVING THE RESEARCH COMMITTEES OF THE INSTITUTE OF ARCHITECTURE SAV AND THE RESEARCH INSTITUTE VÚVA IN SEPTEMBER 1963 IN SMOLENICE. PERSONAL FUND OF EMIL BELLUŠ IN THE CENTRAL ARCHIVE OF THE SLOVAK ACADEMY OF SCIENCES

Zdroj Source: Archív Mariana Zervana

Náčrt programu pracovného sympózia spoločného zasadania vedeckých rád SAV oddelenia architektúry a VÚVA v Smoleniciach v septembri 1963

Naša výstavba, jej projekcia a technika môže a musí vyrastať v prípravnom procese na vedeckej báze. Ďalší a závažný pokrok výstavby nie je možný naďalej na podklade empirie, ale len za predpokladu cielavedomej, organizovanej vedecko-výskumnej činnosti. Principiálny význam vedy pre výstavbu vyspelej socialistickej - komunistickej spoločnosti bol znovu zdôraznený XII. sjazdom KSČ. Vyžaduje sa stále prenikavejšie teoretické objasňovanie vzťahov medzi vedou a technikou na jednej strane a spoločenskou praxou na druhej strane.

V uzneseniach sjazdu sa ukladá:

- vedecko-výskumnú činnosť zameriavať na uspokojovanie súčasných a perspektívnych potrieb spoločnosti predovšetkým v oblasti materiálnej výroby,
- na dosiahnutie žiadúceho predstihu vedecko-výskumných prác pred súčasnými potrebami, intenzívne rozvíjať bádanie v základných teoretických odboroch,
- riadiť vedu v úzkom spojení s plánmi hospodárskeho a kultúrneho rozvoja našej krajiny.

Keďže otázky plánovitého zaistovania vedecky objektívnej prípravy našej výstavby - architektúry si vyžadujú venovať problému opätovnú a sústredenú pozornosť navrhujem, aby spoločné zasadanie vedeckých rád sa zameralo v priateľskom a neformálnom pracovnom ovzduší na tieto otázky:

1. ujasniť principiálne vzťahy, oblasti a smery nutného základného výskumu vo výstavbe a architektúre,
2. ujasniť objektívnu polohu a charakter riadenia výskumu,
3. ako vyrovnáť krok so svetovým vývojom a ujasniť spôsob medzinárodnej spolupráce aj delby práce,
4. otázka spolupráce s inými vednými odbormi, ujasniť spoločné ciele hraničných vedných odborov a nutnosť prekrývania vzťahov plánovitosti v záujme vedecky objektívnej socialistickej výstavby, hľadať a vytýčiť nové pracovné formy,
5. znovu ujasniť uzlový význam výstavby a architektúry zdôvodnenej zmenami spoločenských vzťahov a kultúrnej klímy,
6. zdôrazniť nutnosť používania objektívnych metód pri rozpracovávaní problémov tvorby životného prostredia investičnou výstavbou,
7. uvážiť dosah dogmatického pristupovania pri riadení a realizácii výskumnej sústavy v ČSSR. Vývinové peripetia našej výstavby.

Spoločné zasadanie členov vedeckých rád malo by vyústiť vo formulované téz konceptu ďalších úloh tvorivého úsilia na úseku vedecko-výskumnej práce v oblasti architektúry - výstavby v spolupráci s viacerými odbormi spoločenských, prírodných, lekárskejších a technických vied. Otázka je naliehavá, pretože povinnosti sa zväčšujú a náročnosť na vedecko-výskumnú a ideovú prácu stúpa.

V Bratislave dňa 15.6.1963.

akademik Emil Belluš

dzovať aj rad vedeckých konferencií na vysokých školách, ktoré podnietila práve táto konferencia a, pochopiteľne, aj osobnosť Emila Belluša. Už v spomínanom osobnom fonde Emila Belluša sa nachádza aj cyklostylová rozmnoženina Bellušovho referátu na *Vedeckej konferencii Stavebnej fakulty SVĽT*, ktorá sa konala 24. októbra 1963. Hneď na začiatku Belluš pripomenul konferenciu v roku 1958 a hodnotil jej historický prínos. V tomto zmysle konferencia *O vedeckých problémoch architektúry* pôsobila exemplárne ako celok. Čiastočne modelujúco pôsobila napríklad aj rozpracúvaním frekventovaných pojmov konferencie, ako bol už spomínaný koncept alebo vymedzenie architektúry ako syntézy vedy, techniky a umenia, či napokon chápanie typológie ako jednej z vied a teórie v architektúre.⁴¹ Preto túto konferenciu nemožno hodnotiť len z prevažujúceho rekapituláčného aspektu. Až komplexným zohľadnením všetkých troch línií pochopíme skutočný význam tohto mimoriadneho podujatia.

1 Išlo o tri konferencie v pomerne krátkom časovom slede: Ciele a metodika rájónového plánovania a Rekonštrukcia miest a ich historických jadier a napokon O vedeckých problémoch architektúry. V rámci technickej sekcie SAV všetky tri inicioval Ústav stavebníctva a architektúry SAV – presnejšie vedúci jeho Odboru architektúry a urbanizmu akademik Emil Belluš – v Smoleniacich. O datovaní a postupnosti prvých dvoch konferencií panujú v literatúre nezhody, o ktorých sa zmieňuje aj Matúš Dulla v knihe *Architekt Emil Belluš*, Bratislava, Slovart 2010, s. 260, poznámka 12. Sám uvádza ako prvú Rekonštrukcia miest a ich historických jadier a druhú Ciele a metodika rájónového plánovania. Bohužiaľ, v osobnom fonde Emila Belluša v Ústrednom archíve SAV neexistujú k týmto dvom konferenciám oficiálne pozvánky ako v prípade tretej konferencie (signatúra IV A, fol), ale predsa sa v ňom nachádza strojepis listu z roku 1954 generálnemu tajomníkovi technickej sekcie SAV Dr. Ing. arch. Tillemu, z ktorého vyplýva, že obidve konferencie sa konali v roku 1955, pričom konferencia Ciele a metodika rájónového plánovania sa mala konať v apríli alebo v máji roku 1955. Či to tak bolo, je otázne, lebo Tibor Zalčík v referáte o tejto konferencii tvrdí, že sa konala až 16. a 17. decembra 1955. Súčasťou listu Tillemu je aj dobové a pritom poučné zdôvodnenie nevyhnutnosti konania tejto konferencie. To, že konferencia Rekonštrukcia miest a ich historických jadier bola prvou v poradí a konferencia Ciele a metodika rájónového plánovania druhou, by mohol potvrdzovať fakt, že zborník z prvej, ktorá sa podľa Bellušovej referencie v časopise Naša veda konala 7. – 9. októbra 1955, vyšiel v roku 1956 a z druhej neskoršie, až v roku 1957. Obidve konferencie z roku 1955 aj tretia O vedeckých problémoch architektúry z roku 1958 mali viacero spoločných znakov: boli to vždy konferencie z česko-slovenským zastúpením, ich iniciátorom bol Emil Belluš, zo všetkých vyšli zborníky, ktorých editormi boli pracovníci Ústavu stavebníctva a architektúry SAV a zborníky zaznamenávali všetky referáty v plnom znení a rovnako aj diskusiu po jednotlivých sekciami, hoci tá bývala v niektorých prípadoch

krátená alebo dokonca prerozprávaná či len okomentovaná.

2 Zborník z konferencie s názvom O vedeckých problémoch architektúry vydalo vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v roku 1959. Vedeckým redaktorom bol akademik SAV Emil Belluš a redigovali ho a do tlače pripravili pracovníci ÚSTARCH-u Tibor Zalčík a Richard Kittler.

3 Pozri ako v poznámke 2, s. 7. Iniciačnú úlohu Emila Belluša potvrdzuje aj korešpondencia s Karлом Honzíkcom a Oldřichom Stefanom v osobnom fonde Emila Belluša v Ústrednom archíve SAV (signatúra III, inv. č. 34 a 42).

4 Pozri ako v poznámke 2, s. 7 a 72.

5 DULLA, Matúš: Architekt Emil Belluš. Bratislava, Slovart 2010, s. 260 – 261. Belluš sa stal vedúcim Odboru stavebníctva a architektúry na ÚSTARCH-u v roku 1954 a akademikom v roku 1955.

6 Mám na mysli predovšetkým vystúpenia Richarda Kittlera a Tibora Zalčíka. Pozri ako v poznámke 2, s. 106 – 111 a 116 – 117.

7 Pozri BELLUŠ, Emil: Úlohy našej architektonickej vedy. In: Naša veda 1, 1954, 10, s. 296 – 299. Referujem o nej vo svojej štúdií Emil Belluš zakladateľ vedy o architektúre a teórie architektúry na Slovensku v časopise Architektúra & urbanizmus 33, 1999, 1 – 2, s. 3 – 14. V tomto texte sa stručne venujem aj konferencii O vedeckých problémoch architektúry.

8 Pozvánka sa nachádza v osobnom fonde Emila Belluša v Ústrednom archíve SAV signatúra IV A, inventárne číslo 4. Pozvaní boli architekti: prof. Ing. arch. Oldřich Stefan, prof. akad. arch. J. Záruha, Ing. arch. dr. Martin Kusý, ing. arch. Viktor Formáček, Ing. arch. Ivan Kuhn, akademik Emil Belluš, Ing. arch. Otakar Nový, prof. Ing. arch. dr. Karel Honzík, prof. Ing. arch. Vojtech Krch, DrSc., doc. Ing. dr. Jozef Harvančík, prof. Ing. arch. Emanuel Hruška, DrSc. prof. akad. arch. Jaroslav Fragner, doc. Ing. arch. Štefan Lukačovič, Ing. arch. Jiří Voženilek a umelecký historik

prof. dr. Vojtěch Vilém Štech. Medzi historikov umenia by bolo možné zaradiť aj Oldřicha Stefana, ktorý sa hlásil k Vojtechovi Birnbaumovi ako svojmu žiakovi. Na konferenciu napokon neprišiel ani V. V. Štech a ani J. Fragner, ktorého zastúpil prof. Ing. arch. Oldřich Starý, DrSc. S J. Zárubom však spoločne referoval ing. arch. Zdeňek Lakomý. Popri referujúcich však diskutovali aj Ing. arch. Vladimír Červenka, Ing. arch. Vítězslav Procházka, Ing. arch. Erich Kohn, prof. Ing. arch. Vladimír Karfík, prof. dr. Ing. arch. Antonín Černý, prof. Ing. arch. Jiří Štursa, Ing. arch. M. Beňuška, akad. arch. I. Kvasnička, doc. Ing. arch. Jozef Lacko, Ing. arch. Richard Kittler, CSc, Ing. D. Bednárik, prof. Ing. arch. Oldřich Starý, Ing. arch. S. Franců, Ing. arch. Tibor Zalčík, samostatne Ing. arch. Zdeněk Lakomý, Ing. arch. O. Poříška, Ing. J. Hraško, Ing. arch. E. Škarda, Ing. arch. J. Novotný a Ing. arch. Ivan Kuhn (tituly zodpovedajú rokom 1958 a 1959 a uvádzam ich podľa pozvánky a podľa zborníka).

9 Rámce tejto diskusie v jej rozličných formách a na pozadí vybratých tém erudovane popísal Vladimír Czumalo v obsažnej publikácii Česká teorie architektury v letech okupace. Praha, Carolinum 1991. 126 s.

10 Dokladá to napríklad vynikajúca kniha spomienok Karla Honzíka Ze života avantgardy, ktorá vyšla v Prahe vo vydavateľstve Československý spisovatel v roku 1963, alebo aj kniha ďalšieho z referujúcich Otokara Nového Česká architektonická avantgarda. Praha, Prostor 2015. O tomto autorovi píše Honzík vo svojich spomienkach na posledných stranách ako o predstaviteľovi mladšej generácie, ktorá bola odhodlaná rozvíjať myšlienky avantgardy aj vo veľmi zložitých podmienkach.

11 Podrobne k okruhom a témam pozri spomínané knihy v poznámke 9 a 10.

12 Veľkým nedostatkom redakcie zborníka je, že editori nepožadovali od referujúcich poznámkový aparát, a tak sa o referenciách na aktuálne vedecké myslenie na Západe dozvedáme len medzi riadkami alebo priamo vnútri textu. V Stefanovom texte sa objavuje veľké množstvo mien architektov

PROF. PHDR. MARIAN ZERVAN, PHD.

KATEDRA DEJÍN A TEÓRIE UMENIA
FILOZOFICKÁ FAKULTA TRNAVSKÉJ
UNIVERZITY V TRNAVE

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

marian.zervan@gmail.com

z rozličných období, ale východisko jeho úvah založené na reflexii knihy Otta Wagnera Moderní architektura si musíme domyslieť alebo objaviť porovnaním troch Stefanových stránok či zložiek architektúry s výstavbou Wagnerovej knihy alebo preštudovaním dobových polemik, v ktorých Stefan vystupuje proti redukovanému chápaniu Wagnera. V úvodných odsekoch svojho referátu Stefan pripomína pojem Kunstwollen a návrh Matějčkovho prekladu, ale meno Aloisa Riegla ostalo nevysslovené. Oproti tomu Karel Honzík v texte otvorene pripomína významného francúzskeho historika urbanizmu Pierra Lavedana síce bez toho, aby citoval jeho práce, ale vzápätí prerazuje staf Paula Rudolpha šesť determinantov architektonickej tvorby aj s presným udaním zdroja – časopisu Architectural Record. Všeobecne platí, že v oveľa väčšej miere sa pomenúvajú domáci a sovietski autori než autori z kapitalistických krajín. Belluš sa odvoláva na práce účastníkov konferencie Oldřicha Stefana, Karla Honzíka a Viktora Formáčka a na akademika Arkadija Grigorieviča Mordvinova, autora hotela Ukrajina (1953 – 1957), dnešného Radisson Royal Hotel v Moskve a prezidenta Akadémie architektúry v rokoch 1950 – 1955. Z druhej strany treba tejto jeho stratégii rozumieť vzhľadom na dobu.

13 Stačí, keď si porovnáme len úvodné slovo a závery konferencie s Výzvou k architektonickej levici alebo s Rezolúciou o socialistickej architektúre z roku 1932, ktoré vyšli v zborníku Za socialistickou architektúrou v roku 1933 v Prahe (publikoval ich aj Josef Pechar a Petr Ulrich v Programoch české architektury. Praha, Odeon 1981, s. 211 – 215). Témy sú veľmi podobné, ale texty z roku 1932 kritizujú chápanie sociálnej úlohy architektúry ako problém ekonomizácie, industrializácie a typizácie ako čisto technickú a vedeckú otázku a navrhujú spoločenské i politické revolučné riešenia. Na konci päťdesiatych rokov, keď sa uskutočnili požadované spoločensko-politické revolučné zmeny a mala nasledovať analýza príčin stagnácie, texty nedosahovali anticipačný pátos prevolaní z tridsiatych rokov. Naopak, rekapituluje sa odsudzujúci tón voči *vedeckému* a postupne aj

funkcionalizmus ako celok. Pozri napríklad príspevok Jozefa Lacka, ktorý v zborníku odsudzoval avantgardu a funkcionalizmus namiesto komparácie diskusií vtedy a teraz na konferencii Rekonštrukcia miest a ich historických jadier.

14 Ako v poznámke 2, s. 55.

15 Tamže, s. 56 – 58.

16 Tamže, s. 55, 58 a 66.

17 Tamže, s. 66.

18 Tamže, s. 66 – 67.

19 Zeviho kniha Ako sa pozeráť na architektúru vyšla v talianskom origináli v roku 1948 (Saper vedere l'architettura. Torino, Einaudi) a v anglickom preklade v roku 1957 (Architecture as Space: How to Look at Architecture. New York, Horizon Press).

20 Hneď na prvej strane svojho príspevku definuje Belluš architektúru „nie ako abstraktný pojem pre krásnu formu, ale vysoko organizovanú hmotnú realitu v jej špecifickej, komplexnej celistvosti“, ako v poznámke 18, s. 55.

21 Tamže, s. 67. Táto mnohosť definícií, nejasnosť formulácií a logického triedenia je pre Belluša charakteristická. Teraz je však dôležitejšie to, že väčšina definícií je založená na architektúre vôbec a nie na socialistickej architektúre.

22 Tamže, s. 10.

23 Tamže, s. 11.

24 Tamže s. 24. V pozadí tejto vety, ako aj v dynamickom vyrovnávaní a premene zložiek citíť dobovú štrukturalistickú koncepciu Jana Mukařovského. To isté platí aj pre Karla Honzika, kde však bolo ovplyvňovanie vzájomné, čo dokladá napríklad Mukařovského chápanie funkcie v jeho estetickom systéme, respektíve jeho neskoršie nahradzovanie funkčných vzťahov determináciou.

25 Honzík o Rudolphovej štúdií z časopisu Architectural Record z októbra 1956 nazwanej Six Determinants of

Architectural Form podobne a vecne referuje na záver svojho vystúpenia. Prikladal mu vážnosť, čo vidieť už len z toho, že Rudolphov text mal v origináli osem strán a Honzík mu venuje takmer jeden a pol strany svojho referátu.

26 Ako v poznámke 23, s. 116.

27 Tento moment si správne povšimol aj Matúš Dulla. Ako v poznámke 5, s. 260.

28 JANŮ, Karel – ŠTURSA, Jiří – VOŽENÍLEK, Jiří: Architektura a společnost : Vývoj architektury za kapitalismu a úkoly socialistického architekta : Zásady a program socialistických architektů. Praha, Levá fronta 1933, s. 4.

29 KREJCAR, Jaromír (autor a editor): L'architecture contemporaine en Tschecoslovaquie. Edition Orbis, Prague XII, Fochova 62 1928. Tu citujem podľa Karla Honzika ako v poznámke 10, s. 86.

30 Ako v poznámke 26, s. 55.

31 Pomenovanie architektonická veda použil Belluš už v roku 1954. Pozri poznámku 7, pomenovania teória alebo veda o architektúre sa vyskytujú v jeho referáte aj v tabuľke, pozri ako v poznámke 30, s. 63 alebo 73.

32 To vcelku oprávnene a súčasne ústretovo kritizoval Jiří Hříza po uverejnení Bellušovho príspevku pod názvom Úlohy vedy v architektúre v časopise Architektura ČSR 18, 1959, 1, s. 51 – 52 v tom istom časopise v článku Současné úkoly vedy v architektúre. č. 3, s. 178. Hříza sa sústredil na dve otázky: 1. či Bellušova klasifikácia úloh a disciplín zahŕňa naozaj všetky dôležité úseky vedy v architektúre a 2. čo sú najnaliehavejšie úlohy tejto vedy v súčasnosti. Bellušovi pri prvej z nich vyčíta, že človeka chápe najmä z hľadiska jeho fyziologických a psychických funkcií a zabúda na jeho spoločenské dimenzie. Pozoruhodné je, že Hříza postupne opustil Bellušovo pomenovanie vedy v architektúre a ďalej už používa spojenie veda o architektúre. Pri tomto posune nie je Emil Belluš celkom nevinný.

33 Pojem zloženej vedy predstavil Belluš vo svojom referáte. Pripomenul som ho vo svojom texte, pozri poznámku 7 a takisto si ho všimá aj Matúš Dulla, pozri ako v poznámke 5.

34 Názov Honzíkovo referátu znel O vedeckej teórii architektonického konceptu, pozri ako v poznámke 30, s. 82. Jeho podnadpis však bol Studie a rozbor určujících činitelů. Išlo o text založený na najnovšom Honzíkovo výskume pre Svaz českých architektů, ktorý bol publikovaný v roku 1957 ako interná tlač pod názvom Determinantny architektonické tvorby. Úvodná kapitola má názov Theorie architektonického konceptu.

35 Tamže, s. 82.

36 Pozri ich príspevky tamže s. 46 – 49.

37 Tamže, s. 116.

38 Tamže, s. 52.

39 Tamže, s. 117 – 119.

40 Prvou repetíciou bolo uverejnenie Bellušovho príspevku v časopise Architektura ČSR, pozri poznámku 32. Neskôr bol publikovaný ešte v roku 1969 v časopise Architektúra a urbanizmus 3, 1969, 3, s. 3 – 4. Na výročie Bellušových osmedesiatin bola v tomto istom časopise zasa znova publikovaná jeho štúdia z roku 1954 Úlohy našej architektonickej vedy, ktorá s jeho referátom na konferencii súvisela.

41 Pozri texty Martina Kusého a Jiřího Pechara v časopise Architektúra a urbanizmus, ale aj texty a knihu Ladislava Beisetzera a napokon rad Bellušových typologických skript.